

Badiiy matnning leksik xususiyatlari

Sanobar Sherali qizi Mavlonova
sanobarmavlonova46@gmail.com
SamDChTI

Abstract: Badiiy matn tushunchasiga adabiy asarlar kiradi badiiy adabiyot, kinematografiya asarlari matnlari san'at, zamonaviy estradaning og'zaki janrlari, oratorik va polemic san'at. Badiiy matn eng to'liq ifoda adabiy tildir.

Kalit so'zlar: oratorik va polemic san'at, kinematografiya asarlari, badiiy adabiyot, adabiy asarlar.

Lexical features of a literary text

Sanobar Sherali kizi Mavlonova
sanobarmavlonova46@gmail.com
SamDChTI

Abstract: The concept of the literary text includes literary works of fiction, texts of cinematographic works of art, oral genres of modern pop, and oratorical and polemic art. A literary text is the most complete expression of literary language.

Keywords: oratorical and polemical art, cinematographic works, fiction, literary works.

Ko'p hollarda bu hodisa chegaradan tashqariga chiqadi milliy, umummilliy til sohasida adabiy til. Badiiy matn so'z san'atining tili, asosiy vazifasidir bu estetik funktsiya, balki kommunikativ funktsiyadir bu yerda to'liq ko'rsatilgan.

Badiiy matn bilan ishlash juda mashaqqatli, chunki har birida bunday matn o'ziga xos talaffuz xususiyatiga ega. Tarjima adabiy matnni boshqa tilga kiritish jiddiy tarjima muammosi. Badiiy matnlarda shaxs ismlari bor, lekin bu ismlar xayoliy, ko'p sanalar kabi; toponimlar odatda haqiqiy - nomlardir mamlakatlar, shaharlar, lekin bu zaruratdan uzoq, ammo ilmiy fantastika romanda ular odatda xayoliydir.

San'at asarida, boshqa matnlardan hujjatli iqtiboslar bor, lekin ularning hujjatli ba'zan xayoliy. Muayyanlarning ishonchli tavsiflari mavjud geografik joylashuvlar, lekin bu haqiqiylik hali ham tekshirilishi kerak: yo'q muallif o'zidan nimadir qo'shgan bo'lishi mumkin. Shunday qilib, kognitiv adabiy matndagi ma'lumotlar fonda mavjud bo'ladi va u yo'q ancha ishonchli. Muallif undan badiiy maqsadlarda foydalanadi, ularning estetik maqsadlariga bo'ysundirish. Badiiy matnlarda so'zlashuv xalq tili

lug'at, ritorik savollar avtorivoyatchi nomidan o'quvchiga yo'naltiriladi, chekinish, tabiat tasviri va boshqalar, shu jumladan "tasvir" muallif".

Asar matnida "muallif obrazi" o'z ifodasini topadi, eng avvalo, muallif nutqida. Muallif nutqi turlicha ifodalanishi mumkin ompozitsion va nutq shakllari: hikoya qilish, tavsiflash, fikrlash. Rivojlanayotgan harakatlar va holatlar haqida hikoya qiluvchi hisobotlar. U quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi: 1) syujet, 2) voqea-hodisalar, 3) harakatchanlik, 4) hodisaning vaqtinchalik ketma-ketligi. Bular belgilar antroponimlar, toponimlar, zamon ko'rsatkichlari, harakat fe'llari.

Tavsif xarakterning tashqi xususiyatlari haqida gapiradi va harakat muhiti. Tavsif munosabatlarni ifodalaydi: mavzu - fazo va ob'ekt belgilar, ular statikdir.

Mulohaza yuritish fikrlarning mantiqiy rivojlanishini bildiradi. Bu avtonomdir abadiydir. U mantiqiy, sabab-oqibat munosabatlarni ifodalaydi. Nasriy asar qahramonlarining nutqi shaklda berilgan dialoglar yoki ichki nutq. Bitta qahramonning barcha satrlari uni tashkil qiladi xarakterlashning yorqin vositasi bo'lgan nutq partiyasi. Qahramonning ichki nutqi ham nutqning tarkibiy qismidir qismlar, odatda, u ichki monolog shaklida taqdim etiladi. Nasriy asarda bilvosita nutq ham qo'llaniladi, bunda muallif ovozi va qahramon ovozi qo'shib ketadi.

Ushbu tovushlar orasidagi chegarani noto'g'ri to'g'ridan-to'g'ri chizing nutq juda qiyin. Muallif nutqi personajning nutq tizimiga yaqinlashadi unga xos iboralarni o'z ichiga oladi, muallif rejasi taqdim etiladi, birinchi navbatda 3-shaxs olmoshlari va fe'llardan foydalanish orqali. San'at asari ijod bilan bog'liq bo'lishi kerak yozuvchi, umuman olganda, o'z davrining qanday xususiyatlarini ko'rsatganligini aniq tasavvur qiling, yozuvchi, u ko'targan savollar qanchalik muhim, qanchalik tipik u chizgan qahramonlar, muallif qanday universal muammolarni qo'yadi.

Har bir asarda ijodkorning shaxsiyatidan ko'p narsa bor, lekin birgalikda shu bilan birga, bu shaxsiyat chegarasidan tashqariga chiqadigan, zamon ruhini o'zida mujassam etgan narsa bor, davrning tarixiy tajribasi, butun insoniyat tajribasi. Tahlil qilishda asarning tasvirlar tizimida qanday o'rin egallashini ko'rsatish muhimdir u yoki bu xarakterni egallaydi, uning qarashlari, qiziqishlari doirasi, unda nima bor tipik va qanday xususiyatlar yagona sifatida faqat unga xosdir individual inson shaxsiyati.

Nimaga amal qilish kerak, yozuvchi o'z qahramonlari obrazlarini badiiy vositalar orqali ochib beradi, kabi Xarakter tashqi ko'rinishda, kiyinish, nutqda namoyon bo'ladi.

Atrof-muhit tafsilotlari.

Muallifning aytganlariga e'tibor berish muhimdir qahramon haqida, boshqa personajlar uni qanday baholaydi, uning nutqi qahramonni qanday tavsiflaydi. Adabiy qahramon obrazi butun murakkabligi bilan ochib berilishi kerak. shaxsiyat, atrof-muhit, hayot va xarakter bilan turli xil aloqalarda harakatda, rivojlanishda, boshqalar

bilan munosabatlarda. To'liqlik uchun tasvirni ochib berish, uni boshqa personajlar bilan solishtirganda ko'rsatish muhimdir.

Belgilarni solishtirganda, u olib boriladigan eng muhim chiziqlarni ajratib ko'rsatish kerak. Avvalo, falsafiy va hayotiy pozitsiyalar, qarashlar, xatti-harakatlardagi tub farqlarni ko'rsatish kerak. Badiiy matnni tahlil qilishda muallifning tasvirlanayotganga munosabati, shartlilik, badiiy tasvirlash uslubini aniqlash, o'z fikrini bildirish muhim ahamiyatga ega. Mulohaza yuritish dalillar tizimi, ish materiali, undan iqtiboslar bilan tasdiqlanishi kerak. Qahramon harakat qilayotgan har bir sahnani tahlil qilishning hojati yo'q - xarakterning asosiy xususiyatlarini, obrazining serqirraligini ochib beruvchi asosiy epizodlarga to'xtalib o'tishning o'zi kifoya.

Tildagi har bir so'z nominativ ma'noga ega. Bu nutqni haqiqat bilan bog'lashga va fikrlarni ifoda etishga yordam beradi. Asosiy ma'nodan tashqari, ko'pchilik so'zlar ma'lum bir assotsiativ qatorga kiradi va qo'shimcha ramziy ma'noga ega bo'lib, ko'pincha majoziy ma'noga ega. Ushbu leksik xususiyat shoir va yozuvchilar tomonidan badiiy asarlar yaratishda faol foydalaniladi va rus tilidagi shunga o'xshash hodisa nutq va adabiy troplar deb ataladi. Ular matnga ekspressivlikni beradi va fikringizni aniqroq etkazishga yordam beradi.

Stilistika tilshunoslikning bo'limi sifatida tarmoqli va ko'p qirrali fandır. Uning nazariyasi va amaliy qo'llanilishi sohasi zamonaviy jamiyatning barcha nutq faoliyati, jamiyat va shaxs hayotining xilma-xilligida. Stilistika oldida turgan vazifalarga muvofiq til vositalaridan foydalanish tamoyillarini shakllantiradi, gapirish yoki yozish. Bu ma'noga yaqin, ammo unchalik teng bo'lmagan til vositalaridan ma'lum bir nutq kontekstida eng mosini tanlashga yordam beradi.

Til uzluksiz rivojlanish holatida bo'lgani uchun til hodisasiga to'g'ri stilistik baho berish uchun stilistika zarur. tildagi tarixiy o'zgarishlarni hisobga olish, til tarixi, uning lug'at va grammatik tuzilishi tarixi ma'lumotlariga tayanish kerak bo'ladi. Lingvistik stilistika va stilistikani farqlang, chunki til vositalarining stilistik xususiyatlari va ulardan foydalanish usullari turli xil nutq uslublari. Adabiy stilistika bilan shug'ullanadi, yozuvchining individual uslubini o'rganish, g'oyaviy-badiiyligiga qarab g'oyaviy-badiiy mazmundan foydalanish muhim shart.

Asar mazmuni, muallif niyatini, shuningdek, asar janri va uning mavzularini alohida e'tiborga olish zarur. Til uslubi va nutq uslubi o'rtasida ham farq bor. Shunday uslub til deb ataladigan til quyi tizimlarining o'ziga xos xususiyatlarini ham o'rganadi, funktsional uslublar va lug'atning o'ziga xosligi bilan ajralib turadi, frazeologiya va sintaksis hamda ekspressiv, emotsional va baholovchi turli til vositalarining xususiyatlarini ham tahlil qiladi. Nutq uslubi shaxsni o'rganadi haqiqiy matnlar, ular mazmunini qanday etkazish, nafaqat quyidagi til grammatikasi va uslubiga ma'lum bo'lgan me'yorlar, balki ulardan chetga chiqish normalari hamdir.

Muallif niyatini ochib berish va badiiy asarning obrazli tuzilishini yaratishda muhim ahamiyatga ega roli leksik birliklarning paradigmatic aloqalariga tegishli bo'lib, ular, xususan, amalga oshiriladi. Kognitiv qayta ishlash va talqin qilish uchun asos bo'lib xizmat qiladigan funktsional-matnli guruhlar orqali haqiqiy o'quvchi tomonidan matn. Muallifning niyatini qayta qurish adresat tomonidan matn to'qimalariga kiritilgan lingvistik signallarga muvofiq amalga oshiriladi. Ha, bunday semantik signallarning markerlarining rolini asoslash mumkin, matnning semantik makonida tizimli (lingvistik) ham, haqiqatda ham matn funktsional guruhlarini tashkil etuvchi sifatlardir.

So'zlarning funktsional matn assotsiatsiyalari matn leksik paradigmalarining bir turi bo'lib, assotsiativ asosga ega. Muvofiqlik Badiiy matndagi so'zlarning semantik bog'lanishlari muallifning dunyo haqidagi kontseptual rasmini aks ettirish bilan bog'liq bo'lib, o'quvchining ular bilan tanishishi uning kontseptual tizimining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadi.

Muallif asardagi dunyoning kontseptual rasmining parchalaridan birini takrorlaydi badiiy voqelik va ong haqiqatlari leksik vositalardan foydalanish. Shu bilan birga, leksik nominatsiyalar nafaqat mavjudlarini aks ettiradi jamiyatda ulardan foydalanish an'analari mavjud, lekin ayni paytda ularning individual mualliflik tushunchasi va foydalanish muhri davom etmoqda.

Shunday qilib, diqqat markazida leksik elementlarning tizimli tashkil etilishida qo'llanilishi Badiiy matn alohida muallifning o'ziga xosligi va o'ziga xosligi bilan uyg'unlashgan leksik vositalardan foydalanishi, shuning uchun matnda so'z nafaqat o'zining leksik-tizimlilikini anglaydigan sifatlarga ega, shuningdek, balki yangi, shartlar kasb etadi. Ularning matnlararo aloqalari tizimi ham muhim. Bundan kelib chiqadiki, matn leksik paradigmalar bilan bog'lanadi va boshqa tomondan, umuman lingvistik paradigmatic munosabatlarning xususiyatlari bilan ham ikkinchi tomondan bog'lanadi, bunday xususiyatlarning matn tizimiga proyeksiyasi ham muhim.

Funktsional-matnli paradigmalar o'quvchining izohlash faoliyatida semantik bosqich bo'lib xizmat qiluvchi asosiy matn leksik mikrotuzilmalaridir. Mana nimaga matn paradigmaticani leksik jihatdan tahlil qilish muallif va o'quvchining uyg'un aloqasi uchun muhim bo'lgan og'zaki va badiiy tuzilish naqshlarini aniqlash uchun asos yaratadi.

Badiiy matnning leksik tashkil etilishida matn paradigmalarining roli kata bunday paradigmalarining nominativ belgilari bo'lgan so'zlarning nutq qismining atributiga bog'liq. Shu munosabat bilan asoslangan sifatlarning funktsional-matnli assotsiatsiyasini o'rganish alohida ahamiyatga ega.

Asoslangan sifatlarning tilning eng muhim sinkretik nominativ belgilari sifatida, dunyoning til rasmini shakllantirishda ishtirok etadi. Belgilar, sifatlarning, xususiyatlarni ob'ektivlashtirish orqali reallik hodisalari (va muallif tomonidan tuzilgan adabiy

matnda) voqelik, shakl matn maydoni turlicha tashkil etilgan leksik paradigmalarining yuqori darajada tarmoqlangan tarmog'idir.

Bu asoslantirilgan sifatlarning semantik o'ziga xosligi, ularning ma'nolarida ikkita semantik toifaning bir vaqtning o'zida aks etishi bilan bog'liq. - mohiyatga ruxsat beruvchi belgi va ob'ekt matndagi boshqa unsurlar bilan semantik aloqalarni o'rnatish substantiv va indikativ semantikani ifodalay oladigan so'zlarni tavsiflovchi sinflardir.

Badiiy matnda, bu erda tilni tanlash birliklar muallifning niyatidan kelib chiqadi, vakillikdagi bevosita ishtirok konseptualdir muhim ma'lumotlar so'z ichidagi va orqali qabul qilinadi ongda fiksatsiyalanish xususiyatiga ko'ra substantivlarning so'zlararo matn paradigmaları kommunikantlarni (tipiklik, muntazamlik, takrorlash, stereotip yoki o'ziga xoslik, o'ziga xoslik) paradigmalariga ajratish mumkin.

Bunday matnli semantik paradigmalar nomzodlar kvazantonimik sifatida qabul qilinadi. Ular adresatning izohli faoliyatini tashkil etishda "kuchli", pragmatik jihatdan samarali vositadir. Tilni rag'batlantirish orqali va ko'ra kitobxonning kognitiv uyushmalari muallifning kommunikativ strategiyasi, antonimik paradoksal tipdagi matn paradigmaları matn fragmentining kontseptual ahamiyatga ega ma'lumotlarini ifodalashning muhim vositasidir.

Xulosa:

Shunday qilib, mantiqiy va semantik asosda qurilgan giponimik tipdagi matn paradigmaları "tabiiy" matn tizimini aks ettiradi. leksik birliklar, kontseptual jihatdan shartlangan. Matn hosil qiluvchi funktsiyani bajarish va bir qator mantiqiy bog'langan elementlarni tartibga solish matnning leksik mikrotuzilmasi (matn fragmenti) "vertikal", bunday paradigmalar kommunikativ ravishda adresatni idrok etishga qaratilgan.

Badiiy matnni o'quvchi tomonidan semantik talqin qilishda asosiy kategoriyalar bo'lishi mumkin nafaqat ma'lum turdagi semantik paradigmalarlarda tuzilgan ularning matn birlashmalari ham dagi turli xil paradigmalarining o'zaro ta'siri natijasi badiiy butunlik tizimi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pashaev H. Qadimgi hunarmandchilik markazi / Gobustan jurnali, 2013. No 5, b. 91-93 (ozarcha)
2. Odilzoda A. Mis ishlab chiqarish izidan Lagicha / Adalet gazetasi, 2018 yil 29 iyun, 4-bet. Ozarbayjon tili)
3. Aliyev Z. Xalq hunarmandchiligi-xalq shon-shuhrat / "Adabiyot" gazetasi, 2015 yil 13-fevral, 1-bet. 5 (Ozarbayjon tilida)